

Hvem var det som drog Norge inn i krigsulykken?

Nationen 26. april 1955

Av forhenstående sendemann Einar Maseng

Erik Colban som i 1940 var sendemann i London har i Morgenbladet for 6. og 9. april 1955 hevdet at overfallet den 9. april 1940 var en selvstendig tysk angreps handling som Tyskland har det hele og fulle ansvar for. Halvdan Koht som ved mange leiligheter, og også utvillig, har redegjort for sitt syn, har undertiden sagt omtrent det samme som nå Colban, at begge krigsførende ville angripe Norge.

Da jeg i 1940 var sendemann i Moskva og derunder, i februar 1940, var i Oslo for konferanse med regjeringen, torde det kanskje være meg tillatt å nevne litt om mine erfaringer.

Vinteren 1940 fulgte Moskva, som da ennå hadde intim kontakt med begge de krigsførende og gode opplysninger hos dem, med spent oppmerksomhet deres hensikter og planer med den skandinaviske halvøy. I februar kunne en hos russerne merke en økende nervøsitet for tiltak fra vest. Ikke så at de ventet å se engelskmenn og franskmennene på den finske fronten. De visste vel at vestmaktene ikke hadde styrker å avse herfor. Men de fryktet for at Vesten med sin overlegne flåte, kunne skaffe seg fastfeste i Norge og kanskje fra dette føre operasjoner gjennom Beltene mot Østersjøen, hvor Vesten så mange ganger hadde vist seg farlig for Russland.

Russerne var vel bekjent med den strategiske metoden som de engelske militærforfattere har betegnet som Englands «historiske» strategi overfor landmaktene: Ved hjelp av landstigningsoperasjoner ute i motstanderens flanker å tvinge ham til å spre sine stridskrefter. For å forsterke virkningen av disse operasjoner på «de ytre linjer» hadde sjømakten kystflåte å trekke her liggende pletstater inn på sin side og derved legge hånden på deres råvarekilder. (Det gjaldt nå mal-

men på nordflanken og oljen på sørflanken).

Det var kjent at England i den 1. verdenskrigen hadde villet støtte fram over nordisk område mot Tysklands nordflanke. Foretagendet som var blitt forberedt langt på vei, var blitt oppgitt alene fordi det på andre krigsteatre (sørflanken) hendte uforutsette begivenheter som la beslag på for store vestkrefter. Mellomkrigsperiodens britiske lære, at mot høyt utviklede industristater var blokadene det avgjørende våpen, var heller ikke unngått russerne.

12. februar 1940 skrev jeg til Utenriksdepartementet at vi måtte regne med at vestmaktene ville gå til en aktivere krigsførsel. «Men Tyskland er sikkert klar til å møte alle slike tiltak, og faren for de mindre land ligger deri at Tyskland kan være fristet til å komme slike tiltak i forkjøpet.» Jeg fant det så viktig å få redegjort for de norske myndigheter for de farer som, fra Moskva synspunkt sett, truet Norge, at jeg bad om å få reise hjem en tur. Dette ble innvilget, og 24. februar 1940 hadde jeg en samtale med Koht.

Denne som ellers alltid tok meg med vennlighet, var denne gangen tydelig lite fornøyd med mitt besøk. Jeg anførte av mine notater: «Jeg spurte Koht — etter at vi hadde talt sammen en tid — om jeg skulle søke Kongen. Med det eiendommelig avvissende kast han undertiden gjorde med hodet, svarte han: Det er ikke noe å snakke med ham etter. Da jeg deretter sa at jeg hadde tenkt å søke generalstabschefen, svarte han først uvillig, og da jeg så spurte bant fram, sa han at han ikke ønsket det.»

Min betoning av forsvarsmøndigheten berørte ham usympatisk.

Da det var skikk og bruk at våre sendemenn under besøk i

Oslo framstilte seg for statsoverhodet, og da dette måtte være særlig nærliggende for en som under brennende verdenskrig og vinterkrig i Finland representerte Norge i Russland, måtte det virke påfallende at jeg ikke gjorde det. I september 1939 hadde Kongen med interesse påført min muntlige rapport. Da jeg selvsagt var avskåret fra å meddele årsaken, var forholdet egnet til å sette også meg personlig i et skjevt lys. — Jeg måtte innskrenke meg til å levere utenriksministeren et memorandum datert 23. februar 1940.

Av min samtale med Nygaardsvold 26. februar 1940 anfører jeg etter mine notater: «Jeg framholdt at Norge måtte gjøre det samme som Sveits, Belgia, Nederland og andre land hadde gjort, nemlig å innkalle de forsvarstyrker vi kunne sette opp. Det som nå truet var inngrep fra vestmaktene side. Hvis vi sa klart ifra at de kunne ikke bruke vårt land for sin krigsføring med mindre de kjempet oss ned, så ville de vike tilbake herfor. Alt måtte gjøres for å hindre en landgang, hvilken var den fare som nå hang over oss. Derfor svarte Nygaardsvold med resignasjon: «Det vil ikke nytte Engelskmennene er kynikere.»

Det var tydelig, har jeg notert i dagboka, at ved «Altmarks» affæren og ikke minst ved Chamberlains tale noen dager etter affæren, hadde engelskmennene satt seg i respekt hos ham.

27. februar sendte jeg et brev til Koht, hvori jeg blant annet skrev: «Et annet punkt som for meg framstiller seg som særlig viktig er at det bringes på det rene hvordan Sverige stiller seg, og eventuelt hvilken medvirkning det kan regnes på fra dette lands side, i tilfelle av landgang på den norske kyst. — Kunne det gis en erklæring av de to land om at de var fast bestemt på i fellesskap, med alle midler, å motsette

seg en landgang, ville dette sannsynligvis virke godt til alle sider.»

På dette brev fikk hverken jeg eller legasjonen i Moskva, hvortil jeg reiste tilbake, noe svar. Det ble ikke foretatt noe i den foreslåtte retning.

I dagboka finner jeg i forbindelse med referatet av samtalen med Koht og Nygaardsvold et notat: «Mitt skriftlige memorandum av 23. februar 1940 med henstilling om 1) mobilisering, 2) forhandlinger med Sverige om samarbeid i tilfelle av landgang, kunne selvfølgelig ikke vinne gehør, etter den alminnelige innstilling som regjeringen hadde.» På det tidspunkt ville en mobilisering i Nord-Norge nærmest være rettet mot vestmaktene.

Det foreligger nå tallrike autentiske opplysninger og redevisninger av engelske og franske forfattere som viser hvorledes vestmaktene tok opp sin idé fra den 1. verdenskrigen — å trekke Norden inn i sine krigsoperasjoner — og hvorledes de, ved sin aggressivitet spesielt overfor Norge, oppnådde å få Tyskland til å foreta en aksjon mot Norden.

De engelske lederne hoverte over dette.

Om med rette. For Tyskland, som vinteren 1940 forberedte en hovedoffensiv mot vest, var det et stort militært avbrykk, at det ble tvunget til å detachere for et foretagende mot Norden store og viktige stridsmidler, som det hadde høylig bruk for i området ved Kanalen.

Colban skriver at selv om vestmaktene ikke hadde forberedt noen aggresjon mot Norge, ville Hitler ha angrepet oss. «I hvert fall før han gikk inn i Frankrike ville han ha overfalt Norge og Danmark.»

Ingen som har noen trening i krigshistorie og strategisk tenking ville kunne skrive dette. Det var kun nød og tvunget at den tyske overledelsen gikk til denne ekspedisjon. Det var et helt logisk ønske fra dens side at Norden forble liggende som et nøytralt av krigen ubersert område som fortsette sine normale handelsforbindelser med Tyskland.

Enda mindre begrunnet er Colbans påstand at Tysklands foretagende mot Norge vinteren 1940 var et sikringstiltak i anledning

av påtenkt angrep på Russland. Når den tyske ledelsen stod foran en offensiv som den betraktet som krigsavgjørende, var det alene en akutt strategisk fare som kunne bringe den til å detachere store og verdifulle stridsmidler til et annet formål og noen sådan fare fra russisk side forelå det på denne tid absolutt ikke. — Russerne som fryktet for vestbesettelse av den skandinaviske halvøy, kjente seg den gang tilfreds med at Tyskland forebygde en sådan. Molotov gav under en samtale jeg hadde med ham i begynnelsen av juni 1940 uttrykk for mishag med at vestmaktene stod i Nord-Norge.

Russland skulle, i parentes bemerkt, helst sett at denne landedelen var blitt holdt av nordmennene, etter «Mowinkel»-planen eller en lignende ordning.

Et sted skriver Colban at det resonnement kunne latt seg høre, at det var Storbritannias angrepsplaner mot Norge som drev Tyskland til angrepet 9. april, og at Tyskland ville ha respektert Norges nøytralitet, om Storbritannia hadde vist vilje dertil — hvis det bare hadde vært Norge som ble overfalt av Tyskland. Men Hitler overfalt jo samtidig Danmark! Det kunne han godt ha latt være, hvis det bare var ham om å gjøre å komme vestmaktene i forkjøpet i Norge, sier Colban.

Dette er — militært — ikke holdbart. Den tyske ledelsen måtte være forberedt på engelske flåteaksjoner i Kattegat, gjennom hvilket det tyske ekspedisjonskorps' forbindelser med hjemlandet måtte gå. Utvallet av den tyske ekspedisjonen til Norge berodde helt på om det skulle lykkes tyskerne å opprettholde denne forbindelsen. Og det kunne ikke gjøres uten ved støtte av dansk territorium.

Hadde Norge hatt forsvaret på sin post og, sammen med Sverige, latt England tydelig forstå, at det ville verge sin nøytralitet mot enhver aggresjon — slik som alle visste det ville gjort under den 1. verdenskrigen — ville vestmaktene, med sine begrensede landstyrker, ikke kunnet gå i gang med noe landgangsforetagende. Av hensyn til sin alminnelige politikk kunne England forøvrig ikke gått til å nedkjempe en mindre nasjon som det visste

var besluttet på å hevde sin uavhengighet.

Tyskland ville da i 1940 — i sin egen interesse — latt Norden i fred. Og senere, utviklet krigen seg slik at Tyskland gikk stadig vanskeligere for å avse krefter til sekundære operasjonsteatre.

Da Hitler i 1941 angrep Russland, således at Østen og Vesten kom i krig sammen mot sentralmakten, slik som England i 1939 hadde villet det, endret den strategiske situasjonen seg på flere måter:

En viktig omstendighet var det at Sverige etter hvert rustet kraftig opp og ble hardere i sin nøytralitetsvilje. Det som hadde vært faren for Norden i 1940 var at vestmaktene da hadde regnet ikke bare på Norges svakhet, men også på Sveriges — at dette land, på grunn av sin medfølelse med Finland og uvilje mot sjømaktene, mer eller mindre motstrebende skulle akseptere det vestmakt-framstøt på den skandinaviske halvøy, som London og Paris da ventet seg så meget av. Det var for å nå Sverige at de måtte krenke Norge, på lignende måte som Tyskland for å nå Norge, måtte krenke Danmark. — Det er all grunn til å anta at et Norge som i 1940 var forblitt uantastet, etter hvert ville ha søkt nærmere til det i styrke økende Sverige og satt sitt eget nøytralitetsvern i funksjonsdyktig stand. Det ville da på krigens senere stadier vært fäfergt å spekulere i de skandinaviske lands nøytralitetsavvakhet. Colban skyter meget over målet når han skriver at Tyskland gjorde den svenske regjeringen til et redskap for sin angrepspolitikk mot Norge og Finland.

Tyskland, som fra 1942 av kunne hatt interesse av å hindre entente-transportene nord for Nordkapp, ville ikke funnet på å spandere sine evake sjøstridskrefter på denne oppgaven. Det hadde måttet innskrenke seg til herfor å bruke sine fly- og krefter, som hadde kunnet basere seg på det finske Petsamo-området. Finnene gikk, som bekjent, i 1941 under det trykket de kjente fra Russland, mer enn villig med tyskerne. Vestmaktene hadde for sin offensiv mot sentralmakten to linjer: 1) fra England mot Nord-Frankrike, 2) fra det fjetlige Middelhavet mot Balkan og Donau. På grunn av sørfrontens store betyd-

ning for slaven, betydde denne for entente-maktens krigsføring nå langt mer enn nordfronten, navnlig dennes aller nordligste del. Vestmaktens prinsipielle forbindelse med Russland gikk også over den Persiske bukt. Entente-maktene hadde nå ikke noe større behov for noen felles besettelse av Nord-Norge lignende deres besettelse av Persia. En okkupasjon med vestmakt-tropper alene skulle Russland ha motsatt seg.

Det som Tyskland hadde interesse av i nordområdet var å kontrollere inngangen til Østersjøen: når Sverige var nøytral, var dette en forholdsvis lett oppgave for Tyskland.

Colban har heller ikke kunnet vise til et eneste vitnesbyrd eller et eneste dokument, som taler for at Tyskland hadde noen selvstendig angreps hensikt overfor Norge eller Sverige. Endog vinteren 1940 fortsatte Tyskland å oppføre Norge til høyere forsvarsberedskap. Det subvergente det norske blad som hadde gjort Norges forsvarsberedskap til det helt dominerende punkt i sitt program. Av England ble Norge, såvidt jeg vet ikke rådet til å mobilisere.

Da en fremmed makt vinteren 1940 ville angripe Norge for å bruke det for sin krigsføring, sviktet det norske styret.

Etter undersøkelseskommissionens og Schaffenbergers avslørende publikasjoner er det ikke mulig å komme forbi den ting at ved siden av vestmaktene i og for seg legitime maktpolitikk var det våre egne lederses usiarerhet med hensyn til den slags politikk som drog oss inn i krigen. Da ulykken var skjedd, måtte disse, for ikke å miste sitt ansikt, legge skylden på den andre krigsførende parten. Det var denne som ble skurken i fortellingen. For dem som hadde lokket oss — vestmaktene — var dette en ekstra triumf.

Det ville vært det beste om disse triste ting for alltid ble overgitt til glemselen eller til en saklig drøftelse av det ringe fåtall som kjenner aksene.

De som nå — nesten som en innledning til tiårminnet om krigsulykkens slutt — maner fram for den brede offentlighet de uhyggelige ukene før 9. april 1940 og dermed provoserer fram en diskusjon og vitnesbyrd som hitil har ligget i ro — gjør ikke landet noen tjeneste.

911001